

A PROPÒSIT DE LA PUBLICACIÓ DELS DIPLOMES DE LA CATALUNYA CAROLÍNGIA

Jesús ALTURO I PERUCHO

En reiterades ocasions m'he fet ressò del fèrtil esplet de publicacions documentals que viu el nostre país aquests darrers decennis. A la riquesa de fonts diplomàtiques que honoren els nostres arxius, però, no li havia correspost fins ara ni el mínim interès institucional ni la suficient dedicació científica per donar a la llum un bé de Déu tan considerable. Pensem que un estat com el francès no conserva en els seus arxius tants diplomes anteriors al segle *x* com els del nostre terrer, que supera els 7000. De fet, la publicació dels pergamins d'aquesta cronologia, els diplomes de la Catalunya Carolíngia, havia estat, com és prou sabut, un dels magnes projectes de l'eximi Ramon d'Abadal i Vinyals, qui ja a partir del 1926 va oferir-nos els seus immarcescibles volums sobre els preceptes dels sobirans francs i els diplomes de Pallars i de Ribagorça, publicats per l'Institut d'Estudis Catalans en acord pres el 1920. Les especials circumstàncies polítiques viscudes pel nostre poble i les nostres institucions no van permetre, tanmateix, la represa d'aquestes publicacions fins al 1986, en què la Secció Històrico-Arqueològica va editar el volum introductor que Abadal havia deixat preparat. Però ha estat a partir de 1999 que s'ha reprès la publicació de les fonts diplomàtiques. I han aparegut fins ara els volums corresponents als comtats d'Osona i de Manresa (OM), a cura de Ramon Ordeig, i als de Girona, de Besalú, d'Empúries i de Peralada (GBEP), preparats per Santiago Sobrequés, Sebastià Riera i Manuel Rovira, i revisats pel mateix Ordeig, i estan en curs avançat d'edició els corresponents al de Rosselló i al de Barcelona.

Atès el total abandó en què la Universitat catalana ha deixat la publicació de les fonts històriques, no hi ha dubte que les edicions diplomàtiques del nostre Institut esdevenen, més que mai, models on emmirallar-se tots els editors d'aitals textos. D'on la importància i la ineludible necessitat d'augmentar la tradicional acríbia de les publicacions de la nostra Acadèmia per part dels seus responsables i potser també de ser primmirats en els aspectes perfeccionables que presenta tota obra humana per part dels crítics. De fet, ja el Dr. Anscari M. Mundó, qui juntament amb el Dr. Josep Mª Font i Rius dirigeix la publicació, en les seves importants introduccions, enceta algunes discussions fonamentals i invita al diàleg entre els especialistes. D'aquí, doncs, que ni que sigui breument, valgui la pena de repassar alguns problemes amb què es poden trobar els editors de textos documentals en les diferents parts amb què cal presentar una edició diplomàtica referint-me per a aquest propòsit als susdits darrers volums de la *Catalunya Carolíngia*.

Tot aplec documental ve encapçalat per la data atribuïda al document. I ja aquí, per a la documentació catalana, ens trobem amb una dificultat no resolta definitivament. La datació dels documents pels anys del regnat dels sobirans francs presenta molts entrebancs, especialment palesos quan els documents vénen datats simultàniament per l'any de l'Encarnació (que

ofereix també l'inconvenient d'escatir si sempre era d'estil florentí o pisà) o altres càlculs, perquè llavors, sovint, les distintes cronologies no solen coincidir. Certament, des del pioner estudi d'A. Campillo, *Disquisitio methodi consignandi annos aerae christianae ac disertatio monetarum Barchinonensis cum appendice 30 veterum analectorum*, del 1766, obra a la qual potser caldria prestar més atenció, s'ha avançat força gràcies a les aportacions, sobretot, d'Anscari M. Mundó, de Gaspar Feliu, d'Ignasi Mª Puig i Ferreté, de Ramon Ordeig i de Josep Bauccells, que donen llum sobre comportaments específics durant alguns regnats o en alguns comtats (si bé el conegut costum dels monarques francs de morir-se gairebé tots durant l'estiu dificulta encara més la solució del problema de quan cal començar a comptar els inicis d'aquests regnats). Però cal encara un estudi complet per a la nostra documentació altmedieval, que ara vindria facilitat per l'esmentada abundància de diplomes ja publicats. Penso que el mateix Institut d'Estudis Catalans, que en la publicació ara objecte de comentari ofereix tan remarcables observacions crítiques en exemples puntuals, hauria de patrocinar aquesta investigació absolutament necessària, objecte segurament d'una excel·lent tesi doctoral.

Part fonamental dels aplecs documentals és també el regest o resum del contingut, que hauria de recollir tot el que no és merament formulari i que, per tant, potser també caldria anar pensant en la incorporació al regest de l'especificació de les afrontacions que limiten les propietats sovint transferides i, fins i tot, dels testimonis que intervenen en l'acte jurídic recollit en el document. És clar que això comportaria augmentar les dificultats per resoldre un altre problema viu, com és el de l'adequada adaptació a la llengua actual dels antropònims i topònims més o menys llatinitzats o arromançats dels temps medievals. Les esmentades introduccions del Prof. Mundó ja esbossen algunes solucions i representen un molt notable avenç respecte d'altres vies proposades fins ara, gràcies, sobretot, a la fina sensibilitat per la llengua i pregona preparació filològica de la Sra. Núria Aramon i Stein, que ha intentat d'ordenar el caos. Nogensmenys, un altre estudi monogràfic sobre aquesta temàtica seria també desitjable, oimés si venia avalat per l'Institut per fer-lo assumible pel conjunt de la comunitat científica. I és que la irregular solució d'aquesta qüestió pot donar origen a personatges o llocs fantasmes, per manllevar una expressió cara al Prof. Joan Bastardas, i a errònies interpretacions històriques (i fins lingüístiques, naturalment). I consti que ara no em refereixo als errors provocats per una incorrecta transcripció dels textos (sobre la preocupació que suscitaven alguns dels quals ja em vaig entretenir a parlar-hi en la revista *Terme*, en un article de l'any 1998, al qual em permeto de remetre per si hi havia algun lector interessat).

S'ha procurat, en aquesta ocasió, —se'ns diu—, de donar l'evolució més actual dels noms medievals. Però deixant de banda alguna incongruència que es detecta en aquest plantejament, no sempre dut a la pràctica, com veurem, no sé si és la millor manera de procedir. Que l'evolució fonètica última de *Gumesindus* sigui Gombren, dubto que ens autoritzi a utilitzar aquesta forma, si en el català de l'època es deia encara Gomesèn. D'altra banda, per què aleshores quedar-nos amb Sendred, si Sindreu és el pas darrer? Per què Trasuer i no Traver? Per què Rodger i no Roger? En fi, per què Montdó i no Mundó? Cal tenir present que alguns documents originals ens certifiquen la forma catalana de l'època. Així deien, d'acord amb el seu propi testimoni, *Bofilgo*, Bofill i no Bonfill (OM doc. 1700); *Lodrig*, Llodric i no Loderic (OM doc. 1817); *Fels*, i no Fidel (OM doc. 1378); *Seindre*, i no Sendred (OM doc. 1776).

A més, no sé si els editors s'han deixat portar per una sensibilitat lingüística massa actual a l'hora d'adaptar Sara a *Sarra* (OM doc. 20), quan és fàcil de trobar escrit *feros* en comptes de *ferros* (OM doc. 394) i malgrat poder trobar també *Trruitario* (OM doc. 804), o de veure una Rosa en *Rossa*, quan hi ha testimoniat el paral·lel masculí Ros, *Rosso* (OM doc. 419) i l'oposat femení, *Morena* (OM doc. 1054). *Sarra* i *Rossa* s'adiuen més al tarannà rústic de la gent medieval. Amb tot, reconec que no és aquest l'escull major. És més complicat de determinar

si *Agius* cal interpretar-lo Àgius o Ajó (OM doc. 36), o deixar-lo en una possibilitat no tinguda en compte, però present en els textos originals: Aigó (OM doc. 36). Ara bé, adoptada una variant, cal ser conseqüent amb ella, i no presentar-les totes indistintament i indiscriminada. Així es fa difícil d'acceptar simultàniament Galindó (OM doc. 827) i Galí (OM doc. 849), o Oruç (GBEP doc. 391) i Oruç (GBEP doc. 413). Com no es pot presentar alternativament, sobretot quan es tracta d'una mateixa persona, Malanyeu (OM doc. 1630) i Malanyec (OM doc. 1685). La mateixa observació podem fer sobre la Dispòsia que tradueix *Esporida* (en realitat, suposo que *Esposida*) (OM doc. 728) i l'Esposada que tradueix *Espusida* (OM doc. 745), o el Pere que tradueix *Pedro* (OM doc. 1567) i el Petroni que tradueix *Petroni* (OM doc. 1706), quan, al meu criteri, caldria interpretar en tots dos casos Pedró, de la mateixa manera que m'inclino a pensar que *Pedres* és Pedrés (OM doc. 1856).

En donar l'equivalència de l'onomàstica medieval a l'actual, crec que cal celebrar la recuperació de la *ç* que alguns reconeixem. Per això em sobta que *Villa Cici* no s'hagi interpretat Vilaciç (OM doc. 129) i que no s'hagi optat per Terraça en comptes de Terrassa (OM doc. 1135), o que de *Lioncia* es faci Liòncia (OM doc. 36), de *Sufficia* Sufícia (OM doc. 90) i de *Felizia* o *Felicia*, unes vegades Feliça (OM doc. 1664) i altres Felícia (OM doc. 1189).

L'adaptació al català actual de la *g* presenta també alguna dificultat, que es manifesta en el nom *Maier*, interpretat Màger (OM doc. 1658), sense tenir gaire present que la forma majoritàriament testimoniada per les fonts és *Maier* i que la grafia *Mager*, com la de *magores* (OM doc. 239), pot deure's a un hipercultisme per les no infreqüents vegades en què s'escriu *i* per *g*, com en *ieneris* (GBEP doc. 453). En altres casos, però, els editors han preferit generalment la solució contrària, com en *Ermeriga* > Ermerija (OM doc. 1588), quan per al femení d'Ermeric sembla preferible Ermeriga.

El grup consonàntic *-ld-* es manté en alguns casos: *Senaldo* > Senald (OM doc. 12), *Adalbaldo* > Adalbald, *Charibald* > Caribald, *Farelde* > Farelda, *Quisilde* > Guisilda (OM doc. 33), *Senteldes* > Sentelda (OM doc. 227), *Liuides* > Livilda (OM doc. 265), *Adanagildus* > Adanagild (OM doc. 85), però s'assimila en altres i, encara, amb un tractament divers per a la vocal que el precedeix: *Rodebaldo* > Rodball (OM doc. 579), *Sonegildes* > Sonigell (OM doc. 82), *Tructildes* > Truitella (OM doc. 132), *Saruilde* > Sarvilla (OM doc. 191), *Eldefreda* > Elefreda (OM doc. 13). Una solució diversa pot aparèixer en un mateix document: *Dacteldes* > Dactelda i *Tructelde* > Truitella (OM doc. 271). Ateses algunes de les opcions triades, sorprèn que *Wilgara* s'hagi reduït a Guilgarà i no a Guillerà (OM doc. 261).

No s'ha resolt amb uniformitat el cas de la *-nn-*. Al costat de Pestanyes < *Pestannas* (OM doc. 237), es manté Ennegó < *Ennego* (OM doc. 132), quan potser caldria esperar Ènyec; *Anno* s'interpreta Any (OM doc. 319), però també Anyó (OM doc. 45), i *Anneri* es deixa Anneri (OM doc. 289). La mateixa observació cal fer respecte del dígraf *-gn-* o *-ng-*: de *Balzarengno* es fa Balsareny (OM doc. 1006), però *Gonterengo* es deixa en Gondereng (OM doc. 249).

Pel que fa al grup sil·làbic *-sinda* es resol gairebé sempre en *-senda*, excepte en el cas d'Ermesèn (OM doc. 528) i algun altre, com *Aresinda* > Orsèn (OM doc. 511). Així d'*Unesinda* > Unesenda (OM doc. 134), de *Gaudesinda* > Godesenda (OM doc. 147), d'*Audesinda* > Odsenda (OM doc. 151). Però el final masculí *-sindus* o *-sindo* rep solucions diferents, fins i tot sense tenir en compte el cas de *Gomesindo* > Gombrèn (OM doc. 138); *Floresindo* > Floresind (OM doc. 45), però *Fruisindus* > Fruisend (OM doc. 118) i *Recosindus* > Requesens (OM doc. 1623).

De la mateixa manera, el topònim *Bugofracto*, el veig més pròxim a Bucfreit que no pas a Brucfet (OM doc. 1746). I respecte dels topònims, per què deixar en el regest la forma llatina *Ulmos* i no reduir-la a Oms (OM doc. 695), o *Isolla* i no traduir directament Illa (OM doc. 1571)?

Relacionat amb aquesta mateixa qüestió és el dubte de si hem d'escriure Oliba o Olibà, At o Ató, Em o Emó, Mir o Miró, Vives o Vivà. Aquí els mateixos textos originals presenten alternança, una alternança que, al meu parer, ve motivada per una més tenaç subsistència de l'oposició del cas oblic al recte en els antropònims medievals. Però, en els registos, sembla incongruent fer Bert de *Berto* (OM doc. 129) i poc després Dacó de *Daco* (OM doc. 132).

Per cloure aquestes ràpides observacions sobre l'antroponímia medieval, sigui'm permès de cridar l'atenció sobre la moda de posar noms de ciutat, de regions o de gentilicis a dones i, potser no tan freqüentment, a homes. Ho constato no sols en la documentació ara objecte de comentari, sinó en molta altra. Però aquí podem trobar *Bitulone* (GBEP doc. 35), *Castellana* (OM doc. 580), *Castellanus* (OM doc. 371), *Elna* (OM doc. 959), *Gerundella* (OM doc. 396), *Gerundensis* (OM doc. 1575), *Langouardus* (OM doc. 1605), *Maretma* o *Maretima* (GBEP doc. 423), *Narbonese* (OM doc. 145) com a noms de pila. Per això penso que s'ha fet bé de traduir *Gerosolima* per Jerusalem en els registos dels volums de Girona, enfront de les Gerosolima dels volums d'Osona. I per això penso també en la possibilitat que *Prudencia* > Prudència (OM doc. 1170), *Prouanda* > Provanda (OM doc. 1212) i *Prouancia* > Provància (OM 1212 i 1223) siguin, en realitat, Proença o Provença.

Alguns documents tenen l'interès afegit d'informar-nos sobre el preu d'extensions precises de terres. Així sabem que nou sous era el valor d'una mujada de vinya el 982, si hem de creure al text, o de mitja mujada si ens hem de refiar del regest (OM doc. 1369). I, pel contrari, que l'any 990 una semujada de vinya valia vuit sous segons el text, però que aquest era el preu d'una mujada d'acord amb el regest (OM doc. 1580). S'haurien d'aclarir aquests dubtes. Semblantment, seria necessari especificar en el regest que la venda d'un molí l'any 989 per vint-i-sis sous es féu sols per nou dies i les seves nits, *ipsos dies noue cum ipsas noctes* (OM doc. 1548), o aclarir si el 28 d'abril de 992 els esposos Ermemir i Arielda vengueren una o dues peces de terra (OM doc. 1628). Tal vegada caldria incorporar al regest que, en la venda que Oderic féu a Joan i a la seva muller, hi posà la condició que els adquirents no poguessin alienar-la sinó a ell mateix o a un dels seus pupils, car segurament caldria transcriure *nisi ad me a[u]d unum de pupillis meis*, i no ad unum (OM doc. 212). Els trenta-cinc individus que vengueren una terra el 30 de gener de 983, potser caldria especificar que eren cosins atès que aquella els havia pervingut *per auullorum* (OM doc. 1412).

Els editors sembla que també s'han deixat portar per un cert pudor a l'hora de traduir en el regest alguns termes toponímics. Penso, en concret, en el cas del riu i lloc anomenats Merder, maquillat eufemísticament sota el nom de Mèder (OM doc. 250) o Meritable, que tradueix el canvi efectuat en els mateixos temps medievals per *Meritabile* (OM doc. 430) a partir de la variant *Merdabile* (OM doc. 395); alguna vegada deixen simplement *Merdero* (OM doc. 826). La toponímia és plena de denominacions populars. Recordem *Batipalmas* o *Spinauersa* (GBEP doc. 276), *Bellapolla* (OM doc. 371), *Cagalella* (OM doc. 1069), *Cagapocs* (OM doc. 1670), *Digestorium de Lupis* o *Lupo Spinoso* (GBEP doc. 367), *Mala Gelada*, *Matamala* (GBEP doc. 435), *Matamaurus* (GBEP doc. 12), *Mulier Mala* (OM doc. 275), *Mulier Mortua* (OM doc. 616), *Petra Mala* (OM doc. 782), *Petra Menciosa* (OM doc. 1756) o *Pixarela* (OM doc. 662). Fins i tot entre els antropònims trobem un *Caguino* (GBEP doc. 144) i són freqüentíssims els noms amb defectes o qualitats possiblement exagerades. Així *Bellus* (OM doc. 985), *Blanchet* (OM doc. 1871), *Blancucia* (OM doc. 1602), *Bonamuza* (OM doc. 490), *Caluus* (GBEP doc. 7), *Candida* (GBEP doc. 427), *Cantoria* (OM doc. 1723), *Casadus* (OM doc. 1525), *Casta* (OM doc. 1291), *Cristiana* (OM doc. 239), *Delgada* (OM doc. 242), *Formosa* (OM doc. 666), *Fremosa* (OM doc. 579), *Generosa* (OM doc. 1833), *Glorioso* (OM doc. 959), *Gluriosa* (OM doc. 1147), *Grossa* (GBEP doc. 134), *Iocundus* (OM doc. 956), *Kaluucia* (OM doc. 1456), *Karissima* (OM doc. 817), *Magnus Virus* (OM doc. 403), *Malefacta* (OM doc.

183), *Malefeto* (OM doc. 498), *Manuplena* (OM doc. 142), *Morena* (OM doc. 1723), *Ofeza* (OM doc. 1605), *Pacificus* (GBEP doc. 420), *Perfidus* (GBEP doc. 235), *Preciosa* (OM doc. 629), *Speciosa* (OM doc. 972), *Truncato* (GBEP doc. 1), *Vencemales* (OM doc. 547).

La regularització de les majúscules i de les minúscules, la correcta unió o separació de les síl·labes, l'ús gramatical de la puntuació mirant de no trencar la il·lació lògica de les frases ni el ritme, quan en tingui; en definitiva, l'edició filològica d'aquests textos, generalment, però no pas sempre, paraliteraris, són, sens dubte, encara qüestions més importants a considerar. I ni cal dir que l'edició dels diplomes de la *Catalunya Carolíngia* representa un notable avenç en aquest sentit, però venint la publicació d'on ve, encara hauria estat desitjable un esforç major. M'importa ressaltar, una vegada més, l'òptima qualitat del conjunt aquí presentat, que és l'única que autoritza a davallar al detall, als *peccata minuta* que caldria polir en una edició destinada a ser modèlica i amb l'avantatge —desitjo que per poc temps— d'estar, encara, en curs de realització. Són observacions que un hom fa sabent que és molt més fàcil assenyalar errors d'altres que no pas d'evitar els propis i que sols pretenen de fer bo l'adagi xinès que assegura que qui corregeix un savi guanya un amic.

No acabo d'entendre per què hom recorre a la lletra *v* per representar el so consonàntic de *u* (*vindo*, *villa*), i, en canvi, s'omet la *j* per a indicar el mateix valor de *i* (*iam*, *iudicare*). Si es comet l'anacronisme de publicar textos altmedievals amb lletres introduïdes al segle *xvi* per Pierre de la Ramé, que l'anacronisme sigui complet.

La fidelitat de les transcripcions és digna del major elogi. Només en molt comptades ocasions gosaria introduir alguna petitíssima esmena: *quiquit exinde agere, facere vel dicare voleritis* ho corregiria en ,iudicare' (OM doc. 134); *in adorato vel definito propter precium*, en ,aderato' (OM doc. 239); *non hoc valeat vindicare* eo repetit se *componat*, en ,seu repete-re, sed' (OM doc. 239 i 240); *donandi set ut etiam comutandi*, en ,seu (o siue)' (OM doc. 241); *terra ausa*, en ,clausa' (OM doc. 261); *vindere set eccio comutare*, en ,siue eciam' (OM doc. 261); *qui nobis advenit ad aliquis per comparacione et ad aliquis per genitores nostros*, en ,ad aliquos per comparacione et ad aliquos per genitores' (OM doc. 396); absolut, en ,absoluti'; *sub eis regimine*, en ,eius'; *surrexerit tenere*, en ,temere' (OM doc. 543); *id est manifestum*, en ,et' (OM doc. 570); *quod si nos aud aliquis de fratribus vel de eredibus nostris* se ut *quittlibet omo*, en ,siue' (OM doc. 717 i 720); *quantum iusi numus abere vel ereditare*, en ,ibi debemus' (OM doc. 753); *in siluis glandiferis vel flaniensis*, en ,fagensis' o bé amb l'ortografia ,faiensis' (OM doc. 782); *si nos vinditores ad uldusque omo*, en ,a[u]d' (OM doc. 1006); *ad me preveniret*, en ,perueniret' (OM doc. 1078); *orationes obtime defendent* pagiam, en ,patriam' (OM doc. 1127); *Bonadonna cona*, en ,condam'; *Et si est ullus ommo qui ista carta inquietare set presumat*, en ,se' (OM doc. 1205); *cognoscenti me peccati macula honustum didi compuncti divina pietate*, en la supressió de ,didi', atès que aquestes lletres semblen sobreres, afegides al text possiblement per una dittografia motivada per la proximitat amb *diuina* (OM doc. 1320); *ad uestrum proprium alodem franchum et linteum*, en ,liberum' (OM doc. 1524); *Consta n[o]s tibi vindere debere* [abe]at, *per hanc scriptura*, en ,debere. Ac per hanc' (GBEP doc. 12); *Si quis sane, quod fierit minime credo*, en ,fieri' (GBEP doc. 93); *cot fieri minima credimus ex se venturum*, en ,esse' (GBEP doc. 103); *terra propria iurex me*, en ,iur[e] ex' (GBEP doc. 140); *donare set ucomutare*, en ,seu (o siue) comutare' (GBEP doc. 250); *et die ora illorum Datan et Abira et cort et liminibus de sancta Domini Ecclesia extraneum fiat*, en ,sit sors illorum [cum] Datan et Abira et cort et [a]'; (GBEP doc. 266); *iniutiue et augmentare*, en ,iniungere' (GBEP doc. 271); *in predicta civitate Impuriensis*, en ,Impuriensi' (GBEP doc. 335); *Quam debite conditionis nullus homo*, en ,Quoniam' (GBEP doc. 487 i 519).

Alguna vegada les solucions donades a algun passatge deixen en el dubte d'una altra possibilitat. Així em pregunto si *Wiliermus nudus* no és ,Wilielmundus' (GBEP doc. 267); si *Ala-*

demirus no és ,Wadamirus' (GBEP doc. 375); si *ipso dextro qui ipsa omnia fuerit mensurata cubitos abet VI et oso I*, no s'ha d'interpretar ,passo I' (GBEP doc. 493); si *Utiba* no és ,Usila' o, fins i tot, ,Utila' (GBEP doc. 497); si *Iuliu* no és ,Wiu' > ,Guiu (OM doc. 1575); si *Civitatilia* no és ,Ciuitas Ilia' (OM doc. 915), de la mateixa manera que hi ha documentada una *Torre de Ilia* (OM doc. 903). Diria també que el *Zamano*, traduït al regest Zamanó (OM doc. 543), és el mateix personatge que el *Tamanon*, traduït Tamanon unes poques pàgines després (OM doc. 545).

No sempre puc manifestar el meu acord amb la manera de separar o d'unir les síl·labes. *Inantea*, per exemple, que ha donat en català antic ,enant', sempre és escrit *in antea*. El mateix succeeix amb *inpropter*, presentat constantment *in propter*. També ajuntaria les síl·labes de *in duplamus* ,induplamus' (OM doc. 241) o de *nihil que nihilque*' (OM doc. 261), com alguna vegada també fan els editors (OM doc. 265), i de *pre nimia* en ,prenimia' (OM doc. 1280). Un nom propi com *Spera in Deo* crec que seria millor d'escriure'l ,Speraindeo' (OM doc. 747), com, d'altra banda, hom fa alguna vegada (OM doc. 1362).

Pel contrari, separaria *aserie* en ,a serie' (GBEP doc. 294), *Etsi* en ,Et si' (OM doc. 427 i 474), *subditiōne* en ,sub ditiōne' (OM doc. 543).

La regularització del ús de majúscules i minúscules es presenta especialment problemàtica en el cas dels prototopònims. Com cal escriure *kampo redundo* o *Kampo Redundo*, *torrente profundo* o *Torrente Profundo*, *roca fundata* o *Roca Fundata*? Els mateixos editors, tot i decantar-se en general per les minúscules, titubegen algun cop i escriuen *Monte Grosó* (OM doc. 1205), però també *pugo Crosso* (OM doc. 1206); *petras fitas* (GBEP doc. 437), però també *Petram Fictam* (GBEP doc. 420). A mi em sembla més adequat d'utilitzar en aquests casos les majúscules, però comprenc que pugui haver-hi discordança de criteris. On penso, però, que no hi pot haver dubtes és en el cas d'un *Wifredus presbiter qui uocant abas*, que caldria escriure ,Abas' (OM doc. 744 bis), perquè és nom propi i es tracta d'un dels diversos exemples que es testimonien en aquesta documentació de la gradual aparició del sistema dels noms propis compostos, introduït primer amb l'expressió *qui alio nomine uocant*, o altra de semblant (que fa intercanviables el primer i el segon nom, com es veu en *Soniaro quod uocant Lobet* (GBEP doc. 554 i 571) i *Lobeto que uocant Suniaro* (GBEP doc. 577)), i una sola vegada, el 13 de febrer de l'any 985, ja sense ella: *Miro Oliba* (OM doc. 1484).

Ateses les coincidències textuais que presenta el redactat dels documents 388 i 488 posat per escrit pel diaca Desideri, gosaria proposar la mateixa autoria per al doc. 457, del qual no es pot llegir l'escrivà (GBEP).

M'he fixat fins ara sols en alguns punts conflictius. Però va de callada que el conjunt de l'aportació d'aquesta monumental col·lecció de diplomes de la *Catalunya Carolíngia* és extraordinari i que resultarà molt profitosa a un ampli ventall de disciplines, entre elles, certament, la lingüística llatina i catalana. Només cal considerar un petit grup de glosses incorporades en el cos dels textos, com aquestes explicacions de noms bíblics: *Iachobus qui interpretatur filii Zebedei*; *Iohannes qui interpretatur filii Zebedei* (OM doc. 1080); *Noe qui interpretatur requies*; *Abraham uero qui interpretatur pater*; *Isahac autem qui risus interpretatur*; *Israel scilicet qui uidens Deum interpretatur*; *Iob uero qui cognominatur dolens ad metaphoram patrum allegoriter fecit*; *Salomon qui interpretatur rex pacificus*; *Dauid rex qui cognominatur fortis manu*; *Coephas quoque qui interpretatur Petrus* (OM doc. 1127). D'altres expliquen el valor semàntic de noms comuns, com *scubias quod usitato uocabulum dicunt quaitas* (GBEP doc. 143), o de topònims, com *Petra ficta quam uocant Pausa* (GBEP doc. 463). També podem considerar aquí algunes breus definicions de termes, com *horto, id est, uerdegario cum ipso torculario* (OM doc. 470) o *piscationem, id est, ipsum stagnum cum tribus insulis sibi adiacentibus* (GBEP doc. 391). Dins aquest apartat segurament no serà inútil de cridar l'atenció sobre el va-

lor sinonímic que sol introduir la conjunció *siue* o *seu*, a diferència de les altres disjuntives. Així *raficum seu pascuarium* (GBEP doc. 83), *fita siue limite* (GBEP doc. 271), *puium siue rocam* (GBEP doc. 377), *silua siue foreste, audeat siue praesumat, castros siue rochas, lucrum siue ingenium* (GBEP doc. 420), *cedo siue dono* (GBEP doc. 436), però *rochas uel terras* (GBEP doc. 420), *eclesiastica uel laica, magno uel paruo* (GBEP doc. 441). A aquest respecte cal notar també el valor copulatiu de *uel*: *presul uel abba* ‘bisbe i abat’ (GBEP doc. 525).

Seria llarguíssim de presentar l'índex de mots interessants per al català antic o per al llatí medieval. No hi ha dubte que els redactors de l'excel·lent *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae* hi trobaran material a pler, malgrat que bastants dels documents ara presentats ja eren coneguts per edicions anteriors i recents (el que ens adverteix també de la necessitat de fer una millor planificació d'aquestes edicions, perquè després de la meritíssima tasca del P. Cebrià Baraut, per exemple, podrà aportar alguna novetat significativa el volum dedicat al comtat d'Urgell?). Heus ací, tanmateix, una breu llista de mots més o menys arromançats: *Ad amunt, aguals, alcina, alods, aragal, artigas, auelaneda, axouar, baziam, bocia, bosch, boschet, bozador, bozolego, broza, buada, burgo, burdículas, buxia, calcias, carrera, casal, castagnarios, chintana, coma, commela, comedessa, cort, cots, cubs, domenecheria, eira, era, erma, esderrocada, espluga, far, felgaria, felgeiras, femadas, feo, ferradura, ferragenal, fexa, figeirorola, figera, foreste, garriga, girone, glera, gleuario, guadello, ienebreta, kastanieda, madrigeres, maliolos, manseto, mata, molas, mulnar, no.l, olzeda, orient, pasarella, peschadora, pineda, pug, puiols, resclosa, riba, ruuira, rubirola, salto, serrad, sotalos, tonas, traginas, trollo, uelia, wado, wardiola.*

Un petit vocabulari propi del llenguatge feudal podria ser el següent: *Agrario, aucellaciones, blandimentum, calcinas, censum, complantacionis, confugium, emenda, equitaturis, feuale, feum, fiscum, forasfactum, funcionem, lectuosa, lucrum, manumesoria, piscaciones, redibitione, seruitium, supignoracione, tributum, uenaciones.*

Alguns documents constitueixen, per ells sols, un petit inventari d'objectes casolans. Així el testament de Guadamir, arxipreste i abat de Sant Feliu de Girona, de l'any 976, esmentava *caldaria una et coto uno tecado et plumacio uno et badalengos apud sponnalles...lepus armentea cum patena...mapas et tualia et sartagine ...drapo I...plumacios II, cabecallo I...tapido I, tonnas IIII, freno I, corno I...cauallo nicro cum freno et sella* (GBEP doc. 435). També en la darrera voluntat del prevere Delà, de 991, on hom feia referència a *caballo I et ipsos meos urlengos...lito I et ipsas tunas et ipsas tinas...asino I cum salma et ipsas bulzas et ipso stralgo et tapido I et coto I tacado et plumaco I* (GBEP doc. 531). I més encara el testament del comte-bisbe Miró Bonfill, del 979, on s'especificava: *et Sancti Pauli et Sancti Primi donare faciatis aurum meum uel argentum, gemis, anulos, sigillos, cintorium renuum* (i no *cintorium, renuum*), *pependulos, uasis et alia opera facta quum adoperare, palleis, libris, id est, missale et ornamentum Sancti Michaelis et Sancti Genesisii; et ipsos meos drapos tam lectulum meum quam lectulis de ipsis clericis uel laicis, id sunt, tapidos, cotos, ueladas, plumacios, bancal I, tapedem uetere, et quantum inuenire potueritis in ieneris librorum, totum ad Sanctum Petrum et Sanctum Primum* (GBEP doc. 453).

L'origen del valor semàntic de *sors* ‘propietat, terra’, s'il·lustra perfectament en un pasatge del 20 de març de 993: *qui mihi aduenit per genitores meos uel per funcionem comitatus mei...qui ad sortem mee proprietatis cecidit per diuisionem et cessionem patris mei Borrello comite* (OM doc. 1649). Un terme com *conuentus* amb el significat de ‘condició, clàusula complementària’, no sembla enregistrat en el GMLC, i es documenta el gener-maig de 976 en el pasatge *scripturam donationis...fecissent...sine ullo conuentu* (GBEP doc. 435).

Però no és sols el coneixement de la llengua el que en resulta beneficiat d'un aplec documental tan important; l'expressió amb voluntat literària aflora també en alguns documents de

caràcter més solemne. Bona prova en són les actes de dotació d'esglésies, ja prou conegudes per haver estat objecte d'un estudi modèlic del mateix Ramon Ordeig. Però ací allà també és possible d'individuïar la voluntat estètica d'algun escrivà, que s'afanya, si més no, en la *uariatio sermonis*. Tal és el cas del prevere Bell, que es refereix a les afrontacions d'una propietat alternativament amb aquests termes: *afrontat...conlaterat...subiungit* (OM doc. 683), o del levita Joan, que recorre al mateix artifici literari en *amne...fluuio, uocitant...dicunt...nominant* (GBEP doc. 542).

D'aquí que la distribució dels punts i de les comes tingui una importància que no sempre es valora adequadament. Els curadors dels volum de GBEP han tingut l'encert d'intentar introduir modificacions en aquest apartat seguint una tímida línia encetada pel Prof. Frederic Udina en alguna de les seves col·leccions diplomàtiques. Però sovint les solucions adoptades no convencen, ni tan sols no són regulars. Basti veure la inconstància en el manteniment del punt i a part amb què de vegades comença la fórmula *Quantum istas quattuor affrontationes includunt*. Inútil em sembla d'insistir de nou sobre la necessitat de separar per comes i no per punts els autors i/o els testimonis dels documents quan constitueixen un subjecte plural i el verb va, per aquest motiu, en plural, com en *Signum Ella. Signum Leubildes, qui hanc uindicione fecimus*, que hauria de ser *Signum Ella, signum Leubildes, qui...* (GBEP doc. 12). La seqüència *inpropter precio solidos IIII tantum, quod uos emtores mihi dedistis*, reiteradament puntuada d'aquesta manera, em semblaria més correcta escrita *...solidos IIII, tantum quod...* (OM doc. 260), tal com, d'altra banda, ja hom fa algunes vegades. Un passatge com *Ipsa autem dum uixit subditum sibi gregem ancillarum Dei, quas ipsa ibidem adunauerat rite, secundum ordinem monastice institutionis rexit*, el reescriuria *Ipsa autem, dum uixit, subditum sibi gregem ancillarum Dei, quas ipsa ibidem adunauerat, rite, secundum ordinem monastice institutionis, rexit* (OM doc. 645).

Pel que respecta a les aportacions d'ordre cultural que fan els diplomes de la *Catalunya Carolíngia*, cal destacar els esments de llibres, la majoria dels quals ja coneixíem per publicacions prèvies, però no el *libro, id est, antifanario* que el prevere Danlà confirmà en donació al cenobi de Sant Benet de Bages (OM doc. 1180).

No serà inútil, sens dubte, d'assenyalar que un dextre tenia *cubitos VI et medium pede* el 982 (GBEP doc. 480), el 993 (GBEP doc. 547) i el 996 (GBEP doc. 571), mida que un escriba de 984 arrodoní —potser per oblit— en *cubitos VI* (GBEP doc. 492); que una mujada tenia *dextros et alnas LV et medio pede* (GBEP doc. 538) i que una perxa mesurava *pedes VIII° et medio* (GBEP doc. 53).

En el capítol de curiositats hom podria adduir el cas d'un diploma en què una vídua, Lunnelda, en compliment de la darrera voluntat del seu difunt marit, donà mitja mujada de vinya a llur fillat i l'escrivà féu constar en el document la signatura de l'espòs com si fos viu (OM doc. 1380).

Els documents, ultra de l'acció jurídica de què són testimonis, ens assabenten també del que podríem anomenar crònica negra de la societat medieval, amb crims i robatoris. Així, el 990, Ramió perdonà a Juli (si Juli es deia) *istum furtum quod tu mihi fecisti intus in domo mea plures uices. Et furasti mihi panem et uinum de meo cellario et de alio meo auere. Dum maneres in domo mea priuatus, sic fecistis mihi istum furtum de multas res* (OM doc. 1575). El mateix comte Miró II de Besalú, uns anys abans, el 969, havia donat a Sant Pere de Camprodon un alou que tenia com a compensació d'un robatori que li feren els esposos Todered i Elvira (GBEP doc. 400).

El natalici de Ramon Borrell quedà recollit en el cronograma d'alguns diplomes també. El diaca i jutge Probí deixà consignat: *Facta carta ista uenditione septimo kalendas iulii, anno XVIII regnante Leutario rege, tempore Borrelli, ducis Gothicae, in anno primo quo natus est*

filius eius Raimundus (OM doc. 1122), termes molt semblants als utilitzats pel sacerdot Sunyer (OM doc. 1127), que confirmen fefaentment l'any del naixement del fill de Borrell II.

Què he pretès de dir amb aquestes observacions puntuals i merament de detall a propòsit d'una publicació de la màxima institució cultural del país? Que cal, sens dubte, un debat a fons, patrocinat preferentment pel mateix Institut d'Estudis Catalans, que permeti de fixar unes normes mínimes per regularitzar la presentació d'uns textos fonamentals per al coneixement del nostre passat històric i cultural. I també que els erudits autors que han dut a terme amb èxit inqüestionable la difícil edició d'un aplec documental tan important per a la cultura catalana i europea com aquests diplomes de la Catalunya Carolíngia, així com la institució que l'ha impulsat, mereixen, certament, el reconeixement unànim de la comunitat científica.